

Jovan Čekić / Miško Šuva-
ković / Nikola Dedić / Rast-
ko Mečnik / Slobodan Mi-
šković / Jęša Denegri /
Marko Đorđević / Bojana
Matejić / Jasmina Čubrilo
/ Suzana Vuksanović / Ste-
van Vučković / Aneta Stoj-
nić / Maida Gruden / Zoran
Erić / Nikola Šurca / Dejan
Sretenović / Maja Stanković

NOVA
POVEZI-
VANJA.
OBSCENE
DOMREŽE

Priredili
Jovan Čekić
Miško Šuvaković

FNK

Biblioteka *Collectanea*

NOVA POVEZIVANJA. OD SCENE DO MREŽE

Priredili: Jovan Čekić, Miško Šuvaković

Izdavač:

Fakultet za medije i komunikacije

Karađorđeva 65, 11000 Beograd, Srbija, tel: +381(11)2626-474

email: cmk@fmk.edu.rs,

<http://fmk.singidunum.ac.rs>

Za izdavača:

Nada Popović Perišić

Glavna i odgovorna urednica:

Aleksandra Prole

Izvršni urednik:

Ivan Isailović

Recenzenti:

dr Irina Subotić, dr Milanka Todić, dr Nataša Lah

Redaktura i lektura:

Marija Lazović

Grafičko oblikovanje:

Borut Vild

Štampa: Artprint, Novi Sad, 2017.

ISBN 978-86-87107-98-4

Republika Srbija
Ministarstvo kulture i informisanja

Objavlivanje zbornika deo je projekta podržanog od strane
Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije.

Suzana Vuksanović

Istinitost ili stvarnost, pitanje (savremene umetnosti) je sad?

Apstrakt: U tekstu se razmatranjem odabranih primera recentnih umetničkih radova dvojice umetnika (Mladen Miljanović i Branislav Nikolić) pokušava razumeti, dokučiti, dokazati, pokazati, da li savremena umetnost u Srbiji i regionu zastupa istinitost ili stvarnost, uzevši za polazište Grojsovu nedavnu tezu. Naime, po Borisu Grojsu, centralno pitanje umetnosti današnjice jeste da li je ona u stanju da bude medij istine ili ne, jer ukoliko to nije, ona je samo stvar ukusa, što je u krajnjoj liniji izjednačava sa dizajnom. S druge strane istine pak ne stoji laž, već je tu stvarnost. Da li je onda savremena umetnost danas okupirana svojim opstankom iznad »ambisa« između ove dve egzistencijalne opcije? Ili bira (ne)moguću poziciju s one strane istine i stvarnosti. Zapravo: »Da li je i na koji način savremena umetnost u stanju da utiče na svet u kojem živimo?« Za istraživanje ovih pitanja (iz) savremene umetnosti distinkcija između stvarnosti/stvarnog i istinitosti/istinitog jeste nužna, možda ne baš kao *biti il' ne biti*, ali utoliko je i rastegljivija, nejasnija, nemuštija i bleđa.

Ključne reči: istina, stvarnost, Grojs, performans, instalacija, skulptura, de/konstrukcija, dokumentacija, život

Temeljno pitanje koje treba da se postavi o umetnosti je sledeće: da li je umetnost sposobna da bude medij istine? Ovo pitanje je ključno za postojanje i opstanak umetnosti zato što ako umetnost ne može biti medij istine, tada je ona samo pitanje ukusa. Čovek istinu mora da prihvati čak i ako mu se ne sviđa. Ali, ukoliko je umetnost samo pitanje ukusa, tada posmatrač i umetnosti postaju važniji od onih koji je proizvode. U tom slučaju umet-

nost se može posmatrati samo sa stajališta sociologije ili kroz tržište umetnina – nema nezavisnosti, nema snage. Umetnost postaje poput dizajna.«

Boris Groys, *The Truth of Art*¹

»Znate onaj osećaj kada se probudite ujutru sa utiskom da vam se u grudima stiska nekakvo nepoznato biće nametljivo nastojeći da se oslobodi; i vi pokušavate da dišete sasvim lagano, kroz nos, kao da ste kakav budistički monah koji se zagreva za prosvetljenje; i vaše misli nisu baš u panici, ali znaju tačno kako panika izgleda? Eto, to je nepodnošljiva sadašnjost, teška i neizbežna kao gravitacija.«

Paul Currion, *Nepodnošljiva sadašnjost*²

1. Primer

Multidisciplinarni projekat *I Serve Art / Služim umjetnosti* u okviru kojeg je Mladen Miljanović 274 dana (od 20. oktobra 2006. do 14. jula 2007) živeo, radio i služio umetnosti u nekadašnjoj vojnoj kasarni »Vrbas«, a tada/sada zgradi i prostoru Akademije umjetnosti u Banjaluci, čiji je u to vreme bio student, uključuje više radova proizvedenih/nastalih tokom ovog devetomesečnog perioda. Koncept/konceptcija dobrovoljne izolacije vremenskog trajanja jednog služenja vojnog roka podrazumevao je i to da ni u jednom trenutku umetnik ne napušta prostor kasarne tokom tih devet meseci. Prostor čija je namenjena bila da služi obuci vojnika i budućih oficira vojske, prenamenom se transformiše u visokoškolsku ustanovu za obrazovanje/osposobljavanje mladih za »umetnička zanimanja«.

Okolnost da se institucija Akademije umjetnosti i Rektorat Univerziteta u Banjaluci, čiji je student, useli u zgradu bivše Škole rezervnih oficira u kompleksu nekadašnje kasarne »Vrbas« u kojoj je Miljanović »služio narodu« nekoliko godina ranije (od oktobra 2000. do jula 2001) – kao da ga je obavezala na bavljenje/suočavanje sa tim stvarnosnim činjenicama i generalno sa (negativnim) konotacijama

1 Boris Groys, *The Truth of Art*, u: e-flux journal #71 – March 2016, <http://www.e-flux.com/journal/71/60513/the-truth-of-art/>.

2 <http://www.zentmagazine.com/zent/nepodnosljiva-sadasnjost/>.

koje proizlaze iz ratne/vojne/vojničke prošlosti ovog regiona tokom čitavog 20. veka do poslednjih ratova devedesetih.

Miljanovića su po vlastitoj, nedavnoj izjavi zapravo fascinirale dve različite linije/putanje koje su vodile do i od prostora (bivše) kasarne. Prva, lična, ticala se njegovog vlastitog iskustva stečenog/sticanog tokom vojne službe. Vremenski period od devet meseci koliko je proveo živeći u kasarni radi projekta *I Serve Art* ponavlja period koji je proveden u služenju vojnog roka.

Druga linija, recimo objektivna, mogla bi se prepoznati u *provokativnoj* istorijskoj činjenici da taj prostor poseduje stogodišnje vojno nasleđe. U pitanju je vojni objekat u kojem su se, tokom čitavog jednog veka, mnoge generacije podučavale vojnoj doktrini.³

U jednom trenutku, projekat *I Serve Art* preuzima strategiju koja umetnost koristi kao alat kako bi predložio kretanje društva u pozitivnom smeru/pravcu. Već u drugom, projekat se služi umetnošću kao »sredstvom moći«, pokazujući kako umetnost može da dokumentuje i ujedno transformiše društvene probleme.

Kako bi prevladao očekivane psihološke krize koje bi dovele do eventualnog umetnikovog odustajanja i završavanja projekta pre isteka predviđenog vremena za njegovu potpunu realizaciju – uz fizičke veštine i spremnost potrebna je bila i mentalna kondicija i samodisciplina za radno i životno izuzetno intenzivan i naporan projekat. Potpuno svestan toga, Miljanović je osmislio *izradu* dokumentacije projekta/performansa. Osnovni deo dokumentovanja predstavlja svakodnevna proizvodnja fotografija snimljenih na različitim lokacijama unutar kompleksa nekadašnje vojne kasarne, koja svoj konceptualni koren ima u poznavanju i upotrebi vojne strategije, koja počiva na neprestanoj uposlenosti (vojnika) to jest doslovnom ukidanju vremena za dokolicu. Fotografije su snimane sa stativa i uz korišćenje tajmera. Na svakoj fotografiji Miljanović stoji uspravno, leđima okrenut, na deset koraka od kamere, u *stavu mirno* u različitom *pejzažu*/okruženju,

---

3 Marisa Mazria Katz, »Intervening in the Future: A Conversation with Mladen Miljanović«, u: *Creative Time Reports*, New York, September 10, 2015. (<http://creativetimereports.org/2015/09/10/intervening-in-the-future-mladen-miljanovic/>)

što je bilo ključno za mapiranje celokupnog prostora kasarne.

Naime, dok je prostor koristila vojska, civilima je bio zabranjen ulazak, zadržavanje, kao i fotografisanje. To je bila zabranjena zona, potpuno zatvorena za javnost, tako da je za većinu bilo nepoznato kako ona izgleda iznutra, šta se tamo nalazi, čemu služi, itd.

S obzirom na to da je svaka fotografija istog dana bila postavljena na sajtu projekta i dostupna široj javnosti, posredovana je situacija *slobodnog prolaska krugom kasarne* i samim tim uzrokovana je njegoa trajna i suštinska promena.

Dokumentacija je prerasla u rad *274 pogleda na svet*, koji je svakodnevno predstavljan na veb-stranici otvorenoj za potrebe projekta i kojim je tokom trajanja uspostavljena komunikacija u realnom vremenu između spoljašnjeg sveta i umetnika u izolaciji.

Uz dokumentaciju koju čine 274 fotografije, produkovano je još radova realizovanih tokom devet meseci (*Artattack, Sit-no, Naopako pucanje, Payback, Strojevo pravilo i Svrha*) koji se bave različitim multidisciplinarnim istraživanjima unutar centralne ideje/koncepta.

2. Primer

Sekundarna arhitektura Branislava Nikolića realizovana 2013. u beogradskom *Magacinu u Kraljevića Marka* predstavlja primer kuće iz »kartonskih naselja«/romskih naselja, izgrađen od *recikliranog* (već upotrebljenog, odbačenog i ponovo pronađenog) materijala unutar galerijskog prostora.

Koncept rada *Sekundarna arhitektura* u potpunosti je bio oslonjen na zajednički rad sa Bobanom Mladenovićem, *arhitektom* sekundarne arhitekture⁴. Proces realizacije rada podrazumevao je najpre sakupljanje materijala za gradnju (uglavnom je to drvena stolarija, odbačena

---

4 »Boban Mladenović je momak koji ceo život živi po slam naseljima oko Beograda. Ima porodicu, ženu i četiri preslatke ćerke i preživljava tako što skuplja karton i druge materijale po kontejnerima i prodaje ih na otpadu. Bavi se reciklažom. Od oca je naučio da pravi ovakve barake, ali ne samo to. Zna da napravi i kuću od nabijene zemlje, razume se u elektriku, metal i još neke zanate. Vrlo je vešt i kreativan, vedrog je duha i vredan. Zaista, da sam mogao da nađem boljeg saradnika teško da bih ga našao.« Branislav Nikolić / *Sekundarna arhitektura*, u: *Razgovori*, 24. 12. 2013, Razgovor vodio Žolt Kovač, <http://www.supervizuelna.com/razgovori-branislav-nikolic-sekundarna-arhitektura/>.

vrata, prozori i štokovi) po kontejnerima i na ulicama beogradske Savamale, onda prevoženje sirovine za gradnju Bobanovim triciklom do *Magacina*, gde su potom obavljani građevinski radovi. Gradnja kuće trajala je nekih pet-šest sati i odvijala se delom pred publikom i posetiocima, a ceo proces je sniman kamerama a zatim projektovan na starom televizoru u kućici, dok je ispred kuće bio projektovan video-rad sa dokumentarnim snimkom radnog procesa, počev od prikupljanja materijala pa do gradnje. Enterijer kuće opremljen je najosnovnijim stvarima: krevetom, stočićem, improvizovanom klupom, ali i televizorom kao i dekorativnim prekrivačima, tepisima, zavesama, šustiklama. U okviru izložbe organizovan je i okrugli sto posvećen slam naseljima u Srbiji⁵, čiji su se zaključci odnosili na urgentnu potrebu da se uslovi u ovim i ovakvim naseljima poboljšaju, da ona dobiju neophodnu infrastrukturu, budu legalizovana, jer je to uslov, pored ostalog, za školovanje dece, dobijanje zdravstvene zaštite, i sl.

Tri godine kasnije, 2016, realizovan je projekat u prostoru Salona Muzeja savremene umetnosti u Beogradu, a izložba je nosila naziv *Superstructure* sa namerom da ukaže na višeznačnost i slojevitost umetničkih referenci u Nikolićevom radu: od značenja nadogradnje, preko fizičke ili konceptualne strukture razvijene iz osnovne forme do diskurzivnog značenja izvedenog iz marksističkih teorija (*gde su ideologije ili institucije društva viđene kao nadgradnja bazičnih procesa i direktnih društvenih odnosa materijalne proizvodnje i ekonomije*)⁶.

I ovog puta se metodologija Nikolićevog rada zasniva na postupcima prikupljanja i recikliranja od/bačenih stvari, nameštaja, raznovrsnog materijala i drvne građe za potrebe *sekundarne arhitekture*, to jest izgradnju »kartonskih kuća«. U proces realizacije četvoroslivnog krova, koji svojim dimenzijama potpuno okupira izlagački prostor Salona, ponovo je uključen/angažovan kao saradnik, glavni majstor i izvođač radova, Boban Mladenović⁷, stručnjak za gradnju tih arhitek-

---

5 Učesnici okruglog stola bili su: dr Vladimir Macura, urbanista, Boris Žerjava, arhitekta koji radi u OEBS-u na projektima unapređenja slam naselja, Milorad Mladenović, umetnik i arhitekt, Čedomila Marinković, istoričarka umetnosti, Boban Mladenović i Branislav Nikolić.

6 Zoran Erić, »Superstructure«, u: *Branislav Nikolić: Superstructure*, Muzej savremene umetnosti, Beograd, 26. 2 - 4. 4. 2016, 5.

7 Boban Mladenović je nedugo nakon održavanja izložbe u Salonu MSUB tražično nastradao: [http://www.blic.rs/vesti/beograd/umetnici-skupljaju-po-](http://www.blic.rs/vesti/beograd/umetnici-skupljaju-po)

tonskih oblika kao jedinog rešenja elementarnih potreba, kakva je neophodnost »krova nad glavom«, za egzistencijalno ugrožene grupe, najčešće romsku populaciju. Konstrukcija krova dobijena je ukrajanjem, sečenjem, lepljenjem i ukucavanjem prikupljene drvne i druge građe i na njega / po njemu se tokom izložbe moglo popeti/peti, hodati, sedeti.

Bez odgovora

Projekat *I Serve Art*, najraniji Miljanovićev rad, predstavlja i jedan od najvažnijih i geopolitički i geopsihološki najrelevantnijih radova na području Balkana u ovom veku. Transformacija, dekontaminacija, dekonstrukcija, *funkcionalni obrt*, kako prostora tako i pojedinca (umetnika, Miljanovića), predstavljaju noseće stubove od početne ideje/koncepta do realizacije njegovog *služenja umetnosti*.

Aproprijacija vojnog jezika, strategije, taktike, intervencije, uz proživljeno iskustvo *discipline, službe, zakletve, hijerarhije, sistematizacije, nadziranja te uspostavljanja i treniranja poslušnih tela*, umetniku će, ne mnogo kasnije, *poslužiti kao povod preispitivanja jednog drugog naizgled drugačijeg sistema, sistema umetnosti*.⁸ Vojne metode će biti upotrebljene za *invaziju* na umetnički sistem i javni prostor.

Bivša vojna kasarna jeste amblematsko mesto totalitarnog režima koji ju je izgradio i čije su traumatske posledice prisutne i danas. Umetnikovo devetomesečno iskustvo izolacije, tokom kog je dokumentovao sve svoje aktivnosti vezane za ovaj *site specific* performans, istovremena je dekonstrukcija upisanih/učitanih identiteta samog prostora kasarne.

Lični stav i iskustveni odnos prema ovom okruženju već je postojao. Umetnik je u kasarni »Vrbas« završio obuku u vojnoj školi u trajanju od devet meseci, od čega je poslednja tri meseca lično obučavao trideset vojnika. Umetnik je isto iskustvo pokušao da ponovi – ovog puta u kontekstu umetnosti. Izvedeći neku vrstu umetničkog *rituala* koji u sebi sadrži i elemente očišćenja, to jest (samo)iskupljenja, upotrebio je umetnost kako bi dekontaminirao prostor i dekonstruisao ga. Rad kombinuje

---

moc-za-porodicu-tragicno-nastradalog-arhitekta/hpk9t4w.

8 Mladen Miljanović, »Tijelo – U službi umjetnosti«, u: Mladen Miljanović, *U službi umjetnosti*, Besjeda, Banja Luka 2010, 38.

različite koncepte, poput TV rijalitija *Veliki brat*, služenja vojske ili zoološkog vrta. Projekat je takođe i istraga. On kritikuje lokalnu umetnost koja služi kao mehanizam za ideološku interpelaciju.⁹

Na kraju, umesto zaključka, projekat *I Serve Art* ima za (radikalan, korenit, drastičan) cilj »čišćenje i katarzu« ponavljanjem »egzistencijalnog« iskustva u potrazi za antropološkim sredstvima/sadržajima koji bi bili operacionalni za njegov umetnički rad. On *paradoksalno spaja svoja iskustva polaznika Vojne škole i studenta Akademije*, gde je njegovo suočavanje sa teretom nedavne prošlosti bazirano na strategiji *služenja sebi*, »oslanjanje na sebe samog, kao formu umjetnosti u kojoj umjetnički rituali služe oslobađanju tijela od traume«. ¹⁰

Sa druge strane, konstrukcija monumentalnog četvoroslivnog krova Branislava Nikolića nije arhitektonski objekat, jeste – ali i nije, skulptura.¹¹ Od skulpture do socijalnog projekta, od umetnikove intervencije unutar društvene stvarnosti do društvene kritike: »Nikolićev rad takođe predstavlja i snažnu metaforu procesa društvenih transformacija u Srbiji, koje umetnik reflektuje, a koje se vezuju uz ekonomske ili prinudne migracije usled ratova devedesetih godina 20. veka, kada je taj proces bio simptom neregulisane gradnje u gradovima.«¹²

»Kartonska kućica« i *prazan*, ogroman krov bez kuće *postavljeni* u galerijskom prostoru progovaraju o društvenim procesima koji za svoju centralnu temu imaju »pravo na grad«. ¹³ Grad sa njegovim brzim

9 Videti: Mladen Miljanović, »Služim umjetnosti«, u: *I Serve Art*, Akademija umjetnosti Univerziteta u Banja Luci, Banja Luka, oktobar 2006 – jul 2007.

10 Briski Uzelac, Sonja, »Recenzija rukopisa Mladena Miljanovića *U službi umjetnosti*«, u: Mladen Miljanović, *U službi umjetnosti*, Besjeda, Banja Luka 2010.

11 »...[O]n nije arhitektonski objekat; njega na način na koji je institucionalizovan u jednoj prestižnoj galeriji moramo pre da tretiramo kao skulpturu, i to, kako rekospo, najveću ikad izloženu u njoj. S druge strane, ovo nije skulptura, bar ne na način na koji se ona i dalje doživljava u formalnom umetničkom obrazovanju, a nije ni instalacija (jer se ne bavi relacijama), pa se delotvorno nameće da je nazovemo *konstrukcijom*. Rad je dakle konstrukcija jednog četvoroslivnog krova koji stoji na podu galerije i zauzima gotovo čitav njen prostor, tek dovoljno da posetilac može da je čitavu obiđe.« Branislav Dimitrijević, *Krov nad glavom*, 26. 3. 2016. <http://pescanik.net/krov-nad-glavom/>.

12 Zoran Erić, *n. d.*, 11.

13 O pravu na grad u: Lefebvre, Henri, »Pravo na grad«, u: Leonardo Kovačević, Tomislav Medak i dr. (ur.), *Operacija: Grad. Priručnik za život u neoliberalnoj stvarnosti*, Savez za centar za nezavisnu kulturu i mlade, Multimedijski

i uglavnom neregularnim i *nepravdnim* promenama, rušenjima i gradnjom mimo urbanističkih planova, regulacionih okvira i zahteva i nasuprot njima, nekontrolisanom ekonomskom eksploatacijom prostora, nepoštovanjem javnog interesa i opšteg dobra – takav grad demonstrira i konstantno sprovodi *prostorne politike* koje podrazumevaju isključenost većine građana iz procesa promišljanja i odlučivanja o prostornom/urbanom razvoju grada.

Tako je stanovanje, elementarno ljudsko pravo na »krov nad glavom«, *specifičnim mehanizmima nepravde* ukinuto, a zajedno sa njim suspendovane su i osnovne društvene potrebe i neophodni/primarni/osnovni životni uslovi jednog (sve većeg?) dela stanovništva. Nikolićevi umetnički objekti iskazuju tu potrebu za integracijom i participacijom, u društvenom, političkom, ekonomskom, kulturnom i svakom drugom smislu. Neophodnost konkretnog prostora kao prostora za život iziskuje koncepte pravde i prava koji će dovesti do radikalne transformacije gradova u kojima živimo. U tom smislu, Nikolićevi umetnički objekti *sekundarne arhitekture* postavljaju u prvi plan pitanja *prostorne pravde*¹⁴ nasuprot sprovođenju segregacije, isključenosti i represije nad svima onima čija gola egzistencija, »goli život« zavisi od eksploatatorskih mehanizama (nazovi) kapitalizma.

Bez pitanja

Šta je savremena umetnost? Šta je *savremeno*? Zapitaće se Grojs¹⁵ i ne samo on. Ukoliko je sadašnjost oštećena, iskvarena, uzurpirana i zatrovana podjednako prošlošću i budućnošću, ako *savremeno zapravo konstituiše sumnje, oklevanja, nesigurnosti, neodlučnost, beskrajni period odlaganja* onda umetnost (počinje da) dokumentuje sadašnjost (stvarnost?) koja se ponavlja unedogled, koja je oduvek i zauvek tu.

---

institut, Platforma 9,81 – Institut za istraživanja u arhitekturi, BLOK – Lokalna baza za osvežavanje kulture, SU Klubtura / Clubture, Zagreb, 2008, 16–29; takođe u: Harvey, David, »Pravo na grad«, Slobodni Filozofski, 24. siječnja 2010. <http://slobodnifilozofski.com/2010/01/david-harvey-pravo-na-grad.html>.

14 O *prostornoj pravdi*: Soja, Edward, *Seeking Spatial Justice*, University of Minnesota Press, Minneapolis 2010, 5–6.

15 Boris Groys, *Comrades of Time*, u: e-flux Journal #11 – December 2009. (<http://www.e-flux.com/journal/11/61345/comrades-of-time/>)

Sadašnjost je, dakle, zastrašujuća, nepodnošljiva i nema načina da joj se pobegne *zato što se ona već strovalila u budućnost*. Masovna umetnička produkcija i ne tako masovna umetnička potrošnja (konzumacija?) koja karakteriše 21. vek, uzrokovana je i podržana masovnom opsednutošću društvenim i drugim internet mrežama dostupnim svima. Savremeno društvo, ukoliko je i dalje *društvo spektakla*, onda je to spektakl bez gledalaca (*spectacle without spectators*)¹⁶.

Da li se to savremena umetnost toliko raširila i namnožila da je postala *haotičnom, nerazumljivom i lišenom smisla*? Koliko se uopšte bavi promenama, otporima, a koliko (samo) *otežava život* galeristima, kustosima, muzejima, tržištu?

Da li i koji odnos savremena umetnost uspostavlja sa nama?

Koji to odnos *savremenost* uspostavlja sa nama?

Kolika je moć umetnosti danas?

»Da li je i na koji način savremena umetnost u stanju da utiče na svet u kojem živimo?«¹⁷

Koliko je moguća identifikacija, poistovećivanje *sa* i projekcija *u* radove savremene umetničke prakse?

Iskustvo se čini jednom od ključnih kategorija za promišljanja savremene umetnosti.

Da li je onda za razumevanje konteksta, smisla i značenja savremene umetnosti neophodno isto ili slično iskustvo? Da li to znači da deoba zajedničkog iskustva/identiteta u regionu Balkana, ali i šireg istočnoevropskog socijalno-političkog, etičkog, ekonomskog, geografskog i kulturnog konteksta, predstavlja osnov za prostor razumevanja, mesto identifikacije, ali i dvostruke, višestruke artikulacije razlika?

Kada u savremenoj umetničkoj praksi umesto umetničke poetike prepoznamo umetničku politiku, to jest politiku umetničkog rada (politika shvaćena kao delovanje) – da li onda možemo govoriti o (ne) posrednom, iskrenom i objektivnom odnosu prema istinitosti i/ili stvarnosti? *Retorike istine* se dakako razlikuju, kao i *strategije autentičnosti*, ali, da li nam je potrebna umetnost koja testira granice između istine i stvarnosti ili umetnost koja predstavlja polje za ličnu odgovornost?

---

16 B. Groys, *The Truth of Art*, n. d.

17 Isto.

Kontekst savremene umetnosti uvezan sa kontekstima života predstavlja prostor ispunjen politikom i ideologijom, društvenim odnosima proizvodnje, reprodukcije, eksploatacije, dominacije i potčinjavanja – on je ujedno i prostor za borbu, oslobođenje, emancipaciju...¹⁸

Po izboru *Oksfordskih rečnika* za 2016. reč godine bila je post-truth¹⁹. U slobodnom prevodu *postistina*, označava ili se odnosi na okolnosti u kojima objektivne činjenice imaju manje uticaja u oblikovanju javnog mnjenja od pozivanja na emocije i lična uverenja. Primenimo li ga u/na paradigmi savremene umetnosti, ovaj pojam, čini se, omogućava jednostavne odgovore. Pitanja o tome šta je za nas (savremeno) umetničko delo i koji smisao u njemu nalazimo – zavisice od nas samih. Mi smo centar (tog) umetničkog dela!²⁰ Put *do* savremene umetnosti *vodi* kroz lični doživljaj stvarnosti i istine/istinosti, kroz naše iskustvo umetnosti, preko (ili ispod) granica našeg i vidokruga umetnika. Krčenje vlastitog puta *kroz* savremenu umetnost istovremeno dovodi (ili možda ne) i *do transformacije nas, subjektivnih posmatrača – ali i samog umetničkog rada* kao produkta *savremenosti*. Stoga, Grojsovo inicijalno pitanje o istini (u) umetnosti može biti shvaćeno kao ispoljavanje mogućnosti, s jedne, i ograničenja pojedinca (umetnika i posmatrača) u savremenom svetu, sa druge strane – što nas, na kraju, vraća na početak.

---

18 Edward Soja, *Thirdspace. Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*, Blackwell Publishers, Oxford, 1996, 68.

19 Videti: Oxford Dictionaries <https://en.oxforddictionaries.com/definition/post-truth>).

20 Suhail Malik, *Reason to Destroy Contemporary Art*, Spike Art Magazine, #37, Berlin, Autumn 2013. (<http://www.spikeartmagazine.com/en/articles/reason-destroy-contemporary-art>)

Literatura

1. Briski Uzelac, Sonja. »Eksploatacija konteksta ili o dekonstrukciji i rekonstrukciji identiteta«, u: *I Serve Art*, Akademija umjetnosti Univerziteta u Banja Luci, Banja Luka, oktobar 2006 – jul 2007.
2. Briski Uzelac, Sonja. »Recenzija rukopisa 'U službi umjetnosti,« u: *Mladen Miljanović, U službi umjetnosti*, Besjeda, Banja Luka 2010.
3. Boris Groys, »Comrades of Time«, e-flux Journal #11 – December 2009 (<http://www.e-flux.com/journal/11/61345/comrades-of-time/>)
4. Groys, Boris. »The Truth of Art«, u: e-flux journal #71 – March 2016, (<http://www.e-flux.com/journal/71/>, <http://www.e-flux.com/journal/71/60513/the-truth-of-art/>)
5. Dimitrijević, Branislav. *Krov nad glavom*, 26. 3. 2016. (<http://pescanik.net/krov-nad-glavom/>)
6. Erić, Zoran. »Superstructure«, u: *Branislav Nikolić: Superstructure*, Muzej savremene umjetnosti, Beograd, 26. 2. – 4. 4. 2016.
7. Harvey, David. »Pravo na grad«, *Slobodni Filozofski*, 24. siječnja 2010. (<http://slobodnifilozofski.com/2010/01/david-harvey-pravo-na-grad.htm>)
8. Katz, Marisa Mazria. »Intervening in the Future: A Conversation with Mladen Miljanović«, u: *Creative Time Reports*, New York, September 10, 2015. (<http://creativetimereports.org/2015/09/10/intervening-in-the-future-mladen-miljanovic/>)
9. Lefebvre, Henri. »Pravo na grad«, u: Leonardo Kovačević, Tomislav Medak i dr. (Ur.), *Operacija: Grad. Priručnik za život u neoliberalnoj stvarnosti*, Savez za centar za nezavisnu kulturu i mlade, Multimedijalni institut, Platforma 9,81 – Institut za istraživanja u arhitekturi, BLOK – Lokalna baza za osvježavanje kulture, SU Klubtura / Clubture, Zagreb, 2008, 16–29.
10. Malik, Suhail. *Reason to Destroy Contemporary Art*, Spike Art Magazine, #37, Berlin, Autumn 2013. (<http://www.spikeartmagazine.com/en/articles/reason-destroy-contemporary-art>)
11. Miljanović, Mladen. »Tijelo – U službi umjetnosti«, u: Mladen Miljanović, *U službi umjetnosti*, Besjeda, Banja Luka 2010, 38.
12. Miljanović, Mladen. »Služim umjetnosti«, u: *I Serve Art*, Akademija umjetnosti Univerziteta u Banja Luci, Banja Luka, oktobar 2006 – jul 2007.
13. Nikolić, Branislav / Sekundarna arhitektura, u: *Razgovori*, Razgovor vodio Žolt Kovač, 24. 12. 2013. (<http://www.supervizuelna.com/razgovori-branislav-nikolic-sekundarna-arhitektura/>)
14. Soja, Edward. *Thirdspace. Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*, Blackwell Publishers, Oxford, 1996, 68.
15. Soja, Edward. *Seeking Spatial Justice*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2010, 5-6.

Truth or reality, that is the question (for contemporary art)?

Abstract: Using Boris Groys' recent theory as a starting point, this article attempts to understand/grasp and prove/demonstrate whether or not contemporary art in Serbia and the region represents truth or reality by analyzing a selection of works by a few artists (e.g. Mladen Miljanović, Branislav Nikolić, and others). According to Groys, the central question regarding art today is whether or not it is in a position to be a medium of truth; because if it is not, then it is just a matter of taste, which would thus ultimately equate it with design. The other side of truth, however, is not a lie, but reality. Is contemporary art now occupied with its own survival above the »abyss« of these two existential options? Or does it chose an (im)possible position on the side of truth and reality? In fact, »Is contemporary art in some way able to influence the world in which we live?« The distinction between real/reality and true/truth is necessary for an investigation of these questions of (from) contemporary art – perhaps not quite so much as is »To be or not to be« – but inasmuch as it is murkier, more malleable, more ambiguous, and more incoherent.

Keywords: truth, reality, Groys, performance, installation, de/construction, documentation, life